

نوسان قیمت ارز و طلا در جهان و ایران

◆ بهاره صفاری

اینکه چرا محمود بهمنی، رئیس کل بانک مرکزی ایران، چوب حراج به بازار سکه زد و اعلام کرد ۵ میلیون سکه می‌فروشیم تا قیمت سکه بیشتر از این نشود، هنوز مشخص نیست. مردم می‌گویند، چطور وقتی قیمت سکه نه تحت تأثیر افزایش جهانی قیمت طلا، که به دلیل جو روانی بازار و سفته‌بازی داخلی به ۲۲۰ هزار تومان رسید، سر و کله سکه‌های بانک مرکزی در بازار پیدا نشد، اما وقتی قیمت طلا در بازارهای دنیا بالاتر رفت، ناگهان مرد اول بانک مرکزی هوس سکه‌فروشی کرد؟ در سه هفته نخست از چهار هفته آبان‌ماه ۱۳۸۸ چه اتفاقی در بازار نفت، ارز و طلا در ایران و جهان رخ داد؟ این گزارش اشاره‌ای دارد کوتاه، بر نوسان قیمت ارز و طلا در جهان و ایران. گزارش بازار بین‌الملل بر مبنای آمارهای رسمی تهیه شده که بانک مرکزی، وزارت اقتصاد و وزارت بازرگانی منتشر می‌کنند.

طلا در این هفته هم، بر قیمت نفت اثرگذار بود؛ به گونه‌ای که قیمت جهانی هر اونس طلا ۲/۶ درصد افزایش یافت تا امیدها به افزایش بیشتر قیمت نفت زنده شود، اما این گونه هم نشد؛ گزارش‌ها نشان داد سطح ذخایر نفت‌خام و بنزین در آمریکا افزایش قابل ملاحظه‌ای یافته است و عربستان هم از افزایش سطح تولید نفت خود خبر داد.

طلا: همچنان رو به بالا

وقتی هفته نخست سپری شد، کاهش ۱,۵ درصدی میانگین قیمت جهانی هر اونس طلا تحلیل‌گران را به ارزیابی آینده واداشت، زیرا هر اونس طلا ۱۰۴۰/۵۵ دلار آمریکا قیمت خورد، هرچند میانگین ماهانه قیمت هر اونس طلا در بازار لندن در ماه اکتبر سال ۲۰۰۹ میلادی ۱۰۴۳/۱۶ دلار آمریکا بود که نسبت به ماه قبل آن رشد ۴/۷ درصدی را نشان می‌داد. تحلیل‌گران بازارهای جهانی اعلام کردند کاهش قیمت طلا در این هفته را به حساب افزایش ارزش برابری دلار آمریکا در برابر یورو و کاهش قیمت‌های جهانی نفت‌خام بگذارید، با این حساب که خبر رسید بانک مرکزی روسیه در نظر دارد ۲۰ تا ۵۰ تن طلا بفروشد و فشار کسری بودجه را بر دولت دیمتری مدودف کم کند.

اما طلا در هفته دوم آبان جبران کرد و میانگین

نخست افزایش ۰/۳ درصدی را نشان داد و روند صعودی شاخص‌های ارزش سهام در اروپا و آمریکا و افزایش قیمت‌های جهانی طلا، دلیل اصلی و مؤثر بر افزایش قیمت نفت‌خام قلمداد شد. گزارش‌ها از اقتصاد آمریکا هم مثبت بود؛ انتشار سه گزارش مرتبط اقتصادی در خصوص بخش کارخانه‌ای، ساخت‌وساز و فروش خانه‌های قول‌نامه‌ای در آمریکا این پیام را به همراه داشت که روند بهبود وضعیت اقتصادی آمریکا ادامه خواهد داشت. البته نباید فراموش کرد که اعلام ذخیره‌سازی نفت‌خام در آمریکا به میزان ۳۳۵/۹ میلیون بشکه و کاهش ۴ میلیون بشکه‌ای نسبت به هفته نخست بر افزایش قیمت نفت اثرگذار بود.

اما ارزیابی شاخص‌ها در هفته سوم منتهی به ۲۲ آبان برابر با ۱۳ نوامبر نشان داد متوسط قیمت هر بشکه نفت‌خام سید اوپک با ۰/۱۶ درصد افزایش نسبت به هفته دوم به ۷۶/۵۰۵ دلار آمریکا رسید که کاهش ارزش برابری دلار آمریکا در بازارهای مالی یکی از دلایل این افزایش بود، البته اداره اطلاعات انرژی آمریکا در گزارش جدید ماهانه خود پیش‌بینی کرد تقاضای جهانی نفت‌خام در سال ۲۰۱۰ میلادی نسبت به سال ۲۰۰۹ به میزان ۱/۲۶۰ میلیون بشکه در روز افزایش خواهد داشت که این برآورد به میزان ۱/۱ میلیون بشکه در روز، بیشتر از برآورد قبلی این سازمان است. افزون بر این، افزایش قیمت‌های جهانی

قیمت نفت: نوسان بین ۷۵ تا ۸۰ دلار

هفته نخست منتهی به هشتم آبان ماه برابر با ۳۰ اکتبر ۲۰۰۹، قیمت نفت کمی پایین آمد و میانگین قیمت هر بشکه نفت‌خام سید اوپک با کاهش ۰/۳۲ درصدی نسبت به هفته قبل تر به ۷۶/۱۵ دلار آمریکا رسید. علت چه بود؟ افزایش سطح ذخیره‌سازی‌های نفت‌خام و بنزین در آمریکا، کاهش ارزش شاخص‌های بورس در وال‌استریت و افزایش ارزش برابری دلار آمریکا در مقابل یورو و چین، قیمت نفت را پایین آورد. البته کاهش شاخص ضریب‌اعتماد مصرف‌کننده در آمریکا هم تحلیل‌گران بازارهای مالی را به این نتیجه رساند که افت شاخص‌های ارزش سهام، کاهش قیمت نفت‌خام و تقویت ارزش دلار طبیعی است، هرچند آمار تولید ناخالص داخلی آمریکا در سه ماهه سوم سال ۲۰۰۹ میلادی نشان از رشد ۳/۵ درصدی نسبت به مدت مشابه سال گذشته دارد و صندوق بین‌المللی پول هم پیش‌بینی خود از میزان رشد اقتصادی آسیا در سال جاری میلادی را افزایش داد. با این تحلیل، همه در انتظار ماندند تا هفته بعد شرایط ریسک‌پذیری به بازارهای مالی بازگردد و قیمت‌های جهانی نفت‌خام و شاخص‌های ارزش سهام در بازارهای مالی افزایش یابد. در هفته دوم منتهی به ۱۵ آبان برابر با ۶ نوامبر میانگین هفتگی قیمت هر بشکه نفت‌خام سید اوپک به ۷۶/۳۸ دلار آمریکا رسید که به نسبت هفته

قیمت جهانی هر اونس طلا با افزایش ۳/۷۶ درصدی به ۱۰۷۹/۷۵ دلار آمریکا رسید. علت چه بود؟ بانک‌های مرکزی هند و چین اعلام کردند قصد خرید طلا دارند. هندی‌ها در دو هفته گذشته حدود ۲۰۰ تن طلا از صندوق بین‌المللی پول خریدند که بالاترین مقدار خرید طلا توسط یک بانک مرکزی طی ۳۰ سال گذشته است. هم‌زمان با این اقدام کم‌سابقه هندی‌ها، فاش شد چینی‌ها هم میزان ذخایر طلای خود را از رقم ۴۵۴ تن در سال ۲۰۰۳ به ۱۰۵۴ تن در سال ۲۰۰۹ میلادی افزایش داده‌اند. طبیعی است، وقتی دلار در بازارهای مالی ضعیف شود، روند انتظاری صعود قیمت طلا باعث می‌شود اشتیاق بانک‌های مرکزی برخی کشورها به بالا بردن میزان ذخایر طلا زیادتر شود. البته افزایش قیمت نفت هم بر افزایش قیمت طلا بی‌تأثیر نبود.

پس‌لرزه‌های اقدام بانک‌های مرکزی چین و هند، قیمت طلا را در هفته سوم افزایش داد، به نحوی که میانگین قیمت جهانی هر اونس طلا با افزایش ۲/۶ درصدی به ۱۱۰۸/۲۵ دلار آمریکا رسید. افزون بر این، نگرانی از افزایش تورم در آمریکا و اروپا در این هفته هم مزید بر علت شد. بانک مرکزی انگلیس اعلام کرد پیش‌بینی می‌کند نرخ تورم در این کشور به بالای ۲

درصد در سال ۲۰۱۲ برسد که تحلیل‌گران اقتصادی علت آن را در سیاست‌های پولی انبساطی در آمریکا و اروپا می‌دانند و چون تورم بالا رود، طبیعی است که سوداگران بازار جهانی به طلا چشم می‌دوزند. هفته سوم آبان بازار طلا تحت تأثیر احتمال تداوم کاهش ارزش دلار آمریکا هم قرار گرفت، بویژه اینکه برخی نسبت به بهبود شرایط اقتصادی در سطح بین‌المللی شک کردند، زیرا آمارهای شکننده و متفاوت از اوضاع اقتصادی آمریکا، اروپا و چین می‌رسید که جابه‌جایی ریسک‌پذیری و ریسک‌گریزی در بازارها، باعث رشد قیمت طلا شد.

حرکت دلار به سمت پایین

هفته نخست آبان برای دلار آمریکا خوب بود، اما دو هفته بعد این دلار بود که رو به پایین حرکت کرد. در این هفته به دلیل بازگشت روند ریسک‌گریزی در بازارهای مالی، کاهش روند شاخص ارزش سهام در بورس وال استریت به دلار کمک کرد در برابر رقبا اصلی خود، یورو و ین سرش را بالا بگیرد و حتی وقتی آمار ضریب اعتماد مصرف‌کننده در آمریکا برای ماه اکتبر، روند رو به کاهش را نشان داد، سوداگران به دلار امید بستند. اما این امید دلار، هفته دوم و سوم آبان

کم‌رنگ‌تر شد چرا که در هفته دوم نرخ برابری دلار آمریکا در برابر یورو از ۰/۶۸۲۲ در ۱۲ آبان به ۰/۶۷۲۸ در ۱۵ آبان ماه کاهش یافت. دلیل اصلی، بازگشت روند ریسک‌پذیری در بازارهای مالی، سیر صعودی شاخص‌های ارزش سهام در بورس‌های آمریکا و اروپا و انتشار آمار تقریباً مثبت اقتصادی در ایالات متحده بود که کاهش ارزش دلار را رقم زد. البته نباید از نظر دور داشت که وقتی فدرال رزرو آمریکا در پایان اجلاس دو روزه خود در روز چهارشنبه ۱۳ آبان با تغییر نرخ بهره بانکی مخالفت کرد و این نرخ را در حد رقم قبلی ثابت نگاه داشت، طبیعی بود که سوداگران دل به دلار نیندند؛ بویژه اینکه سیاست‌های انبساطی پولی ادامه داشت. همچنان که صعود شاخص‌های ارزش سهام در بورس وال استریت و انتشار آمار مثبت اقتصادی در ایالات متحده آمریکا باعث افزایش قیمت نفت در هفته دوم شده بود، دلار هم از این مسئله اثر منفی به خود گرفت و منتظر هفته سوم ماند.

اما تأکید بانک‌های مرکزی آمریکا، اروپا و انگلیس بر ادامه سیاست‌های انبساطی و تثبیت نرخ‌های پایین بهره، تقویت شاخص‌های ارزش سهام در بورس‌های آمریکا و اروپا و انتظارات بازار از آینده نرخ‌های بهره در ایالات متحده باعث شد ارزش دلار به پایین‌تر هم

جدول شماره ۱ (نرخ سکه و طلا به ریال از ابتدای آبان ۱۳۸۸

قیمت هر گرم طلای ۱۸ عیار	ربع سکه بهار آزادی	نیم سکه بهار آزادی	یک سکه بهار آزادی (طرح جدید)	یک سکه بهار آزادی (طرح قدیم)	
۲۴۹,۹۰۰	۶۴۰,۰۰۰	۱,۲۶۰,۰۰۰	۲,۵۳۰,۰۰۰	۲,۵۴۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۰۲
۲۴۹,۶۰۰	۶۴۰,۰۰۰	۱,۲۶۰,۰۰۰	۲,۵۳۰,۰۰۰	۲,۵۴۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۰۳
۲۴۹,۷۰۰	۶۴۵,۰۰۰	۱,۲۶۵,۰۰۰	۲,۵۳۰,۰۰۰	۲,۵۴۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۰۴
۲۴۶,۲۰۰	۶۴۰,۰۰۰	۱,۲۶۰,۰۰۰	۲,۵۱۰,۰۰۰	۲,۵۲۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۰۵
۲۴۶,۴۰۰	۶۴۰,۰۰۰	۱,۲۶۰,۰۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۲,۵۱۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۰۶
۲۴۸,۳۰۰	۶۴۵,۰۰۰	۱,۲۶۵,۰۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۲,۵۱۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۰۹
۲۴۸,۶۰۰	۶۴۵,۰۰۰	۱,۲۶۵,۰۰۰	۲,۵۱۰,۰۰۰	۲,۵۲۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۰
۲۴۹,۰۰۰	۶۵۰,۰۰۰	۱,۲۷۵,۰۰۰	۲,۵۱۰,۰۰۰	۲,۵۲۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۱
۲۵۱,۸۰۰	۶۶۰,۰۰۰	۱,۲۹۰,۰۰۰	۲,۵۴۰,۰۰۰	۲,۵۵۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۲
۲۵۷,۲۰۰	۶۷۰,۰۰۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۲,۵۵۰,۰۰۰	۲,۵۶۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۳
۲۵۶,۹۰۰	۶۷۰,۰۰۰	۱,۳۱۰,۰۰۰	۲,۵۷۰,۰۰۰	۲,۵۸۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۵
۲۵۷,۵۰۰	۶۷۰,۰۰۰	۱,۳۱۵,۰۰۰	۲,۵۷۰,۰۰۰	۲,۵۸۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۶
۲۵۷,۵۰۰	۶۷۵,۰۰۰	۱,۳۲۰,۰۰۰	۲,۵۸۰,۰۰۰	۲,۵۹۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۷
۲۶۰,۸۰۰	۶۸۰,۰۰۰	۱,۳۳۰,۰۰۰	۲,۶۰۰,۰۰۰	۲,۶۱۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۸
۲۶۱,۶۰۰	۶۹۰,۰۰۰	۱,۳۴۵,۰۰۰	۲,۶۴۰,۰۰۰	۲,۶۵۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۱۹
۲۶۳,۴۰۰	۶۹۰,۰۰۰	۱,۳۵۵,۰۰۰	۲,۶۸۵,۰۰۰	۲,۶۹۵,۰۰۰	۸۸۰,۸۲۰
۲۶۵,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰	۱,۴۰۰,۰۰۰	۲,۸۰۵,۰۰۰	۲,۸۲۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۲۱
۲۶۵,۰۰۰	۶۸۰,۰۰۰	۱,۳۵۵,۰۰۰	۲,۶۸۵,۰۰۰	۲,۶۹۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۲۳
۲۶۵,۵۰۰	۶۷۵,۰۰۰	۱,۳۴۵,۰۰۰	۲,۶۸۰,۰۰۰	۲,۶۹۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۲۴
۲۶۴,۳۰۰	۶۷۰,۰۰۰	۱,۳۴۰,۰۰۰	۲,۶۷۰,۰۰۰	۲,۶۸۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۲۵
۲۶۶,۲۰۰	۶۷۰,۰۰۰	۱,۳۳۰,۰۰۰	۲,۶۷۰,۰۰۰	۲,۶۸۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۲۶
۲۶۵,۴۰۰	۶۶۵,۰۰۰	۱,۳۲۵,۰۰۰	۲,۶۸۰,۰۰۰	۲,۶۸۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۲۷
۲۶۷,۱۰۰	۶۷۰,۰۰۰	۱,۳۴۰,۰۰۰	۲,۶۹۰,۰۰۰	۲,۶۹۰,۰۰۰	۸۸۰,۸۲۸

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۲) روند قیمتها در چهار هفته منتهی به هفته سوم آبان

هفته سوم آبان ۸۸	هفته دوم آبان ۸۸	هفته نخست آبان ۸۸	هفته چهارم مهر ۸۸	
۵۰۵/۷۶	۳۸/۷۶	۱۵/۷۶	۴/۷۶	قیمت نفت خام سید اوپک (دلار آمریکا)
۲۵/۱۱۰۸	۷۵/۱۰۷۹	۵۵/۱۰۴۰	۱۵/۱۰۵۶	قیمت هر اونس طلا (دلار آمریکا)
۶۶۸۰/۱	۶۷۶۳/۱	۶۷۳۳/۱	۶۶۸۱/۱	نرخ برابری دلار به یورو
۸۹/۸۹	۴۴/۹۰	۵۵/۹۱	۱۱/۹۱	نرخ برابری دلار به ین
۹۹۴۵	۶۷/۹۹	۹۹۴۰	۹۹۲۷	قیمت دلار آمریکا در بازار تهران (ریال)
۱۴۸۲۰	۱۴۷۷۵	۱۴۸۱۹	۱۴۸۳۱	قیمت یورو در بازار تهران (ریال)
۲۶۶۸۷۵۰	۲۵۳۹۳۰۰	۲۵۱۷۳۰۰	۲۵۱۶۲۸۶	قیمت سکه بهار آزادی طرح جدید (ریال)
۲۶۰۸۵۰۰	۲۵۲۱۷۵۰	۲۴۷۳۴۵۰	۲۴۷۹۷۴۰	برآورد قیمت سکه طرح جدید (ریال)
۸/۹۹۲۲	۲/۹۹۶۳	۷/۹۹۲۱	۳/۹۹۱۸	قیمت دلار آمریکا در سیستم بانکی (ریال)
۱۴۸۱۴	۲/۱۴۷۰۴	۸/۱۴۸۰۴	۲/۱۴۸۰۷	قیمت یورو در سیستم بانکی (ریال)

ریال قیمت خورد و همین نوسان در شبکه بانکی هم دیده شد و میانگین قیمت فروش دلار آمریکا و یورو به ترتیب به ۹۹۶۳/۲ و ۱۴ هزار و ۷۰۴/۲ ریال رسید. بازار سکه اما داغ تر نشان داد؛ متوسط قیمت فروش هر عدد سکه بهار آزادی طرح جدید در بازار تهران حدود دو میلیون و ۵۳۹ هزار و ۳۰۰ ریال بود که نسبت به هفته آخر مهرماه افزایشی معادل ۰/۸۷ درصد را نشان می‌دهد. در این هفته روند تغییرات نرخ ارز در بازار غیررسمی و شبکه بانکی و نیز تغییرات قیمت سکه بهار آزادی در بازار تهران، با تغییرات قیمت‌ها در بازار ارز و طلای جهانی مشاهده شد.

هفته سوم آبان بود که دلار روند رو به کاهش و یورو روند صعودی را در پیش گرفت و میانگین قیمت فروش دلار آمریکا با ۰/۲۲ درصد کاهش ۹۹۴۵ ریال و متوسط قیمت فروش یورو با ۰/۴۴ درصد افزایش، ۱۴ هزار و ۸۲ ریال در بازار تهران مظنه خورد. همین نوسان در بازار رسمی بانکی هم دیده شد و میانگین قیمت فروش دلار آمریکا و یورو به ترتیب به ۹۹۲۲/۸ و ۱۴ هزار و ۸۱۴ ریال رسید. آیا اتفاقی در بازار طلا رخ داده بود که در هفته سوم آبان قیمت هر عدد سکه بهار آزادی طرح جدید در بازار تهران به طور میانگین با ۵/۰۹ درصد رشد، به دو میلیون و ۶۶۸ هزار و ۷۵۰ ریال رسید؟ افزایش قیمت جهانی هر اونس طلا، حتی باعث شد قیمت سکه بهار آزادی در روز پنجشنبه، ۲۱ آبان‌ماه حوالی دو میلیون و ۸۰۰ هزار ریال هم پرسه بزند. وزرات اقتصاد ایران در گزارشی اعلام کرد برآورد قیمت هر عدد سکه بهار آزادی و قیمت واقعی سکه در بازار داخلی، اختلاف ۶۰ هزار و ۲۵۰ ریالی را نشان می‌دهد که نمی‌تواند بیان‌گر تشکیل حباب قیمتی در بازار سکه باشد، اما اعلام خیر توزیع ۵ میلیون سکه در بازار از سوی رئیس بانک مرکزی در واکنش به نوسانات قیمت سکه در بازار داخلی در شرایطی صورت گرفت که تقاضای غیرعادی در بازار وجود نداشت و قیمت‌های داخلی طلا هماهنگ با تغییرات بین‌المللی افزایش یافته بود و به نظر می‌رسد دامنه تأثیرات قیمتی چنین سیاست‌هایی محدود است و بیشتر می‌تواند به عنوان سیاست مقام پولی، برای جمع‌آوری بخشی از نقدینگی از طریق فروش طلا در قیمت‌های مناسب کنونی ارزیابی شود. ■

ریال رسید. افزایش قیمت سکه در بازار تهران در این هفته هم ادامه داشت تا آنجا که با ۰/۰۴ افزایش هر عدد سکه بهار آزادی طرح جدید در بازار تهران، دو میلیون و ۲۱۵ هزار و ۳۰۰ ریال قیمت خورد. نکته قابل تأمل اینکه هر چند روند تغییرات نرخ ارز در بازار غیررسمی و شبکه بانکی کاملاً با یکدیگر هماهنگ و تحت تأثیر روند تغییرات نرخ برابری ارز در بازارهای حرکت می‌کرد، اما این هماهنگی در بازار طلا دیده نشد و هر چند قیمت‌های جهانی طلا کاهش نشان داد، قیمت سکه بهار آزادی در بازار تهران بالاتر از هفته قبل بود. اگر چه فرارسیدن جشن میلاد امام‌رضا (ع) می‌تواند یکی از دلایل این افزایش قلمداد شود، اما سوداگران هم در یک فضای سفته‌بازی قیمت‌ها را بالا بردند. رقابت دلار و یورو به عنوان دو ارزی که بیشتر در بازار ایران خریدار دارد، در هفته دوم آبان با افزایش ۰/۴۷ درصدی قیمت دلار و کاهش ۰/۴۳ درصدی یورو همراه بود. به نحوی که هر دلار آمریکا به طور میانگین ۹۹۶۷ و هر یورو نیز ۱۴ هزار و ۷۵۵

حرکت کند و در هفته سوم ارزش دلار آمریکا در برابر یورو و ین ژاپن کم شد. هر چند برخی معامله‌گران بازار در انتظار نشسته‌اند تا بلکه امریکا برای راهی از رکود سخت کنونی نرخ‌های بهره خود را تا پایان سال ۲۰۱۰ میلادی در سطح نزدیک به صفر نگه‌دارد که به نظر می‌رسد همین انتظار، باعث شود تا با کاهش سرمایه‌گذاری بر روی دلار آمریکا، دلار همچنان روند رو به کاهش خود را ادامه دهد، بویژه اینکه شاخص‌های ارزش سهام در بورس وال استریت هم اثرگذار خواهد بود.

دلار و طلا در بازار ایران

میانگین قیمت فروش دلار آمریکا و یورو در بازار تهران در هفته نخست آبان به ترتیب به ۹۹۴۰ و ۱۴ هزار و ۸۱۹ ریال رسید که نسبت به هفته قبل تر معادل ۰/۱۳ و ۰/۰۸- درصد را نشان می‌دهد. متوسط قیمت فروش دلار آمریکا و یورو در شبکه بانکی نیز به ترتیب به ۹۹۲۱/۷ و ۱۴ هزار و ۸۰۴/۴

جدول شماره ۳) متوسط قیمت سبد نفتی اوپک در یک ماه منتهی به ۱۹ نوامبر ۲۰۰۹ (دلار)

۲۰۰۹/۱۰/۲۹	۷۵,۹۴	۲۰۰۹/۱۱/۱۹	۷۶,۷۷
۲۰۰۹/۱۰/۲۸	۷۵,۵۳	۲۰۰۹/۱۱/۱۸	۷۷,۸۷
۲۰۰۹/۱۰/۲۷	۷۶,۴۳	۲۰۰۹/۱۱/۱۷	۷۶,۹۷
۲۰۰۹/۱۰/۲۶	۷۶,۷۰	۲۰۰۹/۱۱/۱۶	۷۶,۴۹
۲۰۰۹/۱۰/۲۳	۷۷,۵۹	۲۰۰۹/۱۱/۱۳	۷۵,۲۶
۲۰۰۹/۱۰/۲۲	۷۷,۶۱	۲۰۰۹/۱۱/۱۲	۷۶,۰۶
۲۰۰۹/۱۰/۲۱	۷۶,۳۷	۲۰۰۹/۱۱/۱۱	۷۶,۸۹
۲۰۰۹/۱۰/۲۰	۷۵,۸۲	۲۰۰۹/۱۱/۱۰	۷۶,۵۰
۲۰۰۹/۱۰/۱۹	۷۵,۸۲	۲۰۰۹/۱۱/۰۹	۷۶,۵۷
۲۰۰۹/۱۰/۱۶	۷۴,۸۹	۲۰۰۹/۱۱/۰۶	۷۶,۲۵
۲۰۰۹/۱۰/۱۵	۷۳,۳۰	۲۰۰۹/۱۱/۰۵	۷۷,۴۵
۲۰۰۹/۱۰/۱۴	۷۱,۹۶	۲۰۰۹/۱۱/۰۴	۷۷,۶۰
۲۰۰۹/۱۰/۱۳	۷۰,۹۴	۲۰۰۹/۱۱/۰۳	۷۵,۵۳
۲۰۰۹/۱۰/۱۲	۷۰,۰۶	۲۰۰۹/۱۱/۰۲	۷۴,۹۵
۲۰۰۹/۱۰/۰۹	۶۸,۸۶	۲۰۰۹/۱۰/۳۰	۷۵,۵۶

راه طولانی برای رسیدن به WTO

♦ گروه مقاله

کشورهای متقاضی در جریان پیوستن به سازمان تجارت جهانی (WTO) باید قوانین و مقررات خود را با ساختار این سازمان هماهنگ و سازگار کنند، وگرنه تقاضای آنها رد می‌شود. ایران نیز متقاضی حضور در WTO است و از بدو تقاضای عضویت، بررسی ناهماهنگی‌های موجود در قوانین در دستور کار قرار گرفت. بر اساس مطالعه‌ای که به منظور تدوین گزارش رژیم تجاری کشور در معاونت امور بین‌الملل دفتر نمایندگی تام‌الاختیار تجاری ایران انجام شده کمبودها و نارسایی‌های موجود در قوانین و مقررات ایران در سه حوزه کالایی، خدماتی و مالکیت فکری برای انطباق با قواعد و مقررات WTO بررسی شد که در چالش این ماه بازار بین‌الملل خلاءهای قانونی بر سر راه پیوستن به WTO بررسی می‌شود. در شماره پیشین بخش اول این مقاله را تقدیم کردیم و اکنون خلاءهای قانونی در دو بخش خدمات و مالکیت فکری تشریح می‌شود.

خدمات بانکی و مالی؛ ناهمخوانی قانون

بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا (مصوب سال ۱۳۶۲) در داخل سرزمین اصلی، عرضه خدمات در قالب این قانون ارائه می‌شود که اساس آن بر مشارکت در سود و زیان استوار است و با رویه‌های بانکی بین‌المللی سازگاری ندارد، هر چند در مناطق آزاد، مطابق قانون چگونگی اداره مناطق آزاد، عملیات بانکی بر اساس برخی رویه‌های بانکی بین‌المللی، مجاز دانسته شده است. لذا به نظر می‌رسد نظام مالی ایران یک نظام تحدید شده است و تحت کنترل قوانین و مقررات خاص قرار دارد به طوری که الف: قوانین نظارتی مؤثر و کارا در بازارهای مالی وجود ندارد.

ب: قوانین رسیدگی به صلاحیت سهامداران و مدیران و قدرت مالی و ساختار عملیاتی نهادهای مالی عمدتاً به دلیل دولتی بودن نهادهای مالی وجود ندارد.

ج: قوانین مالیاتی در رابطه با اوراق بهادار نارسایی دارد. د: قوانین و ساز و کارهای لازم در مورد افشاسازی و همچنین عدم استفاده از اطلاعات محرمانه هنوز فراهم نیست.

خدمات بیمه؛ داخلی‌ها در اولویت

در این حوزه نکات زیر قابل ذکر به نظر می‌رسد:

بر اساس قانون تأسیس مؤسسات بیمه غیردولتی، اجازه تأسیس مؤسسات بیمه غیردولتی به اشخاص داخلی داده شده، زیرا حداکثر سرمایه‌گذاری خارجی بر اساس قانون تأسیس بیمه مرکزی برای خارجیان ۲۰ درصد است که آن هم محل شبهه است؛ لذا فعالیت مستقیم خارجیان در این بخش بسیار محدود است. در حالی که تعهدات کشورهای که بتازگی به WTO ملحق شده‌اند، نشان می‌دهد در این بخش باید آزادسازی‌های بیشتری صورت گیرد و حداقل به میزان ۴۹ درصد اجازه سرمایه‌گذاری به خارجی‌ها، در جداول تعهدات کشورهای عضو مشاهده می‌شود. از سوی دیگر، طبق ماده ۷۰ قانون تأسیس بیمه مرکزی، تمامی بیمه‌های اموال منقول و غیرمنقول موجود در ایران، بیمه حمل کالاهای وارداتی که قرارداد خرید آنها در ایران بسته شده، بیمه کارکنان خارجی مقیم ایران و بیمه ایرانیان مقیم ایران، باید توسط شرکت‌های سهامی عام ایرانی صورت گیرد، اما مطابق قواعد WTO و جداول تعهدات کشورهای که اخیراً ملحق شده‌اند، نمی‌توان تمامی این محدودیت‌ها را حفظ کرد و باید در این زمینه آزادسازی‌هایی صورت گیرد. ابهام دیگر اینکه در مورد تأسیس شعب شرکت‌های بیمه خارجی در داخل ایران قانون روشنی نداریم و تنها در مورد مناطق آزاد، امکان فعالیت برای آنها تعریف شده است. این در حالی است که یکی از موارد مهم مورد مذاکره در WTO امکان و چگونگی صدور مجوز فعالیت شرکت‌های خارجی از طریق تأسیس شعبه است. در بخش بیمه اتکایی، بیمه مرکزی ایران طبق ماده ۷۱ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران از برخی حقوق انحصاری در قبول بیمه‌های اتکایی برخوردار است (۵۰ درصد در بیمه‌های زندگی و ۲۵ درصد در سایر رشته‌ها). در تعهدات کشورهای تازه ملحق شده، چنین حقوقی یا اصلاً وجود ندارد یا کشورها ملزم به حذف تدریجی سهم واگذاری شده‌اند.

خدمات حمل و نقلی

در این حوزه نیز می‌توان به سه نکته اشاره کرد: نخست اینکه در مورد تأسیس شعبه یا نمایندگی شرکت‌های خارجی، طبق قانون، شرکت‌های خارجی که در کشور محل ثبت خود شرکت قانونی شناخته می‌شوند، مشروط به عمل متقابل از سوی کشور متبوع، در زمینه‌هایی که توسط دولت ایران تعیین می‌شود، می‌توانند نسبت به ثبت شعبه یا نمایندگی اقدام کنند. هر چند این قانون و مصوبه ۱۱ فروردین ۱۳۷۸ هیئت وزیران اجازه تأسیس شعب و نمایندگی شرکت‌های حمل و نقل خارجی را داده است، مشروط بودن آن به عمل متقابل از سوی کشورهای دیگر با مقررات WTO در بخش خدمات مغایر است.

دوم اینکه قید ایرانی بودن به عنوان شرط لازم برای تأسیس و فعالیت شرکت‌های حمل و نقل، در مقررات داخلی ایران مغایرتی با ضوابط WTO ندارد اما هنگام الحاق به WTO از کشورها خواسته می‌شود حداکثر میزان مجاز سرمایه‌گذاری خارجی در این شرکت‌ها را مشخص کنند، لذا توصیه می‌شود در آیین‌نامه‌های مربوطه میزان سقف مجاز سهم سرمایه‌گذاری خارجی مشخص شود.

سوم اینکه در بخش حمل‌زمینی، کالاهایی که در صورت وجود ناوگان ایرانی یا ناوگان غیرایرانی وارد کشور شوند،

مشمول پرداخت ۱۰ درصد عوارض می‌شوند که این، یک نوع تبعیض بارز در مورد خارجیان است و چنین تبعیضی با قواعد WTO در تعارض است.

خدمات مخابراتی، پیچیده و دشوار

در رابطه با این حوزه باید گفت اصل ۴۴ قانون اساسی و تفسیر شورای نگهبان و ابلاغیه مقام معظم رهبری در مورد این اصل اگرچه تا حد زیادی مشکل انحصاری بودن بخش مخابرات را حل کرده است، در هر حال شفافیت کامل وجود ندارد.

به علاوه، با عضویت در WTO و پذیرش موافقت‌نامه خدمات در نهایت شرکت‌های خارجی در حوزه مخابرات خواهان امکان حضور آزادانه در بازار می‌شوند که این مسئله با اصل ۸۱ قانون اساسی که حضور شرکت‌های خدماتی و تأسیس شعب آنها در ایران را مطلقاً ممنوع می‌داند، در تعارض است و حتی تفسیر شورای نگهبان (که مطابق آن به شرکت‌های خارجی که با شرکت‌های دولتی ایران همکاری تجاری می‌کنند، اجازه تأسیس داده است) هم این مسئله را به طور کامل حل نمی‌کند، ضمن اینکه شفافیت کامل ندارد. در حقیقت اصل ۸۱ با انحصار یک بخش خدماتی در دست خارجی‌ها مخالف است، اما تأسیس شرکت‌های خارجی کنار شرکت‌های ایرانی، تعارضی با اصل مزبور ندارد. البته مطابق برنامه سوم و چهارم توسعه و سیاست‌های کلی اصل ۴۴، به شرکت‌های دولتی مخابراتی اجازه داده می‌شود قسمتی از فعالیت خود را در زمینه‌های نگهداری و بهره‌برداری، طراحی، مهندسی، نصب و راه‌اندازی، آزمایش و تحویل تجهیزات و شبکه‌ها به بخش‌های تعاونی و خصوصی داخلی واگذار کنند. همچنین مطابق برنامه‌های مذکور، بخش غیردولتی در قلمرو شبکه‌های غیرمادر بخش مخابرات، شبکه‌های مستقل و موازی پستی و مخابراتی و در امور شبکه تلفن همراه و... با کسب مجوز از هیئت وزیران مجاز به فعالیت هستند.

البته مطابق مقررات جدید، شرکت‌های خارجی می‌توانند در حوزه‌هایی که بخش خصوصی داخلی اجازه فعالیت دارند، سرمایه‌گذاری مشترک کنند، به طوری که شرکت‌های خصوصی داخلی قادر خواهند بود بخشی از سرمایه خود را از خارج تأمین کنند. با این حال، در مجموع هنوز امکان حضور شرکت‌های خارجی به طور مستقل وجود ندارد، زیرا قانون موجود سرمایه‌گذاری خارجی در ایران هنوز خروج بی‌قیدوشرط سود حاصل از سرمایه‌گذاری را اجازه نمی‌دهد.

حقوق مالکیت فکری؛ خروج از باتلاق

نظر به اینکه نظام حقوق مالکیت فکری در ایران از انسجام و یکپارچگی لازم برخوردار نیست و نقایص و ناکارآمدی‌های متعددی وجود دارد، بسیار ضروری است که در راستای الحاق ایران به WTO نسبت به رفع این کمبودها اقدام جدی و عملی در دو سطح زیر به عمل آید:

الف) به لحاظ اینکه کنوانسیون‌های متعددی در سطح بین‌المللی از سوی بسیاری از کشورها تصویب شده و جامعه بین‌الملل نیز اکنون نظام حقوق مالکیت فکری خود را بر اساس عمل به این کنوانسیون‌ها تنظیم و هماهنگ کرده است، برای هماهنگی با قواعد و مقررات WTO در زمینه حقوق مالکیت فکری به عنوان اولین اقدام عملی الحاق ایران به کنوانسیون‌های زیر ضروری است:

- ۱- کنوانسیون پاریس، برای حمایت از مالکیت صنعتی
 - ۲- کنوانسیون برن، برای حمایت از آثار ادبی و هنری
 - ۳- کنوانسیون رم، برای حمایت از حقوق اجراکنندگان و تولیدکنندگان آثار صوتی و سازمان‌های رادیو و تلویزیونی
 - ۴- معاهده مالکیت فکری، در خصوص طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه (معاهده واشنگتن)
 - ۵- کنوانسیون بین‌المللی حمایت از گونه‌های جدید.
- البته فراموش نکنیم که صرف الحاق مهم نیست و باید این کنوانسیون‌ها و معاهده‌ها در کشور اجرا شود.
- ب) قواعد و مقررات حاکم بر نظام حمایت از حقوق مالکیت فکری در ایران در بعضی موارد با استانداردهای حمایتی که در موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) ذکر شده است، متفاوت است، از جمله موارد زیر:

- ۱- حق نسخه‌برداری (کپی رایت): بر اساس ماده ۲۲ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، آثار مربوطه چنانچه برای اولین بار در ایران منتشر، چاپ یا پخش و یا اجرا شده باشند، مورد حمایت قرار می‌گیرند و لذا تمامی مصادیقی که حائز این ویژگی نیستند، برابر مقررات مورد حمایت نخواهند بود. برای رفع این نقیصه، همان طور که در برخی از موافقت‌نامه‌های دوجانبه ایران سابقه دارد، می‌توان تبصره‌ای به قانون داخلی اضافه کرد، مبنی بر اینکه در صورت وجود عهدنامه یا رفتار متقابل، حمایت‌های قانونی داخلی شامل آثار اتباع خارجی هم خواهد شد. در خصوص حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای نیز همین مشکل وجود دارد. برابر ماده ۱۶ قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، حقوق مذکور در صورتی مورد حمایت این قانون خواهد بود که موضوع برای نخستین بار در ایران تولید و توزیع شده باشد. این نقیصه هم مانند بند قبل می‌تواند رفع شود. در قوانین داخلی، موضوعاتی مانند حمایت از آثار شفاهی، حقوق مرتبط یا جانبی و همچنین حقوق اجاره‌ای نیز مورد قانون‌گذاری قرار نگرفته‌اند، در صورتی که در کنوانسیون برن، کنوانسیون رم و موافقت‌نامه تریپس به این موارد تصریح شده است. در مورد مدت حمایت نیز باید گفت طبق مفاد ماده ۷ و ماده ۷ مکرر کنوانسیون برن، مدت حمایت ۵۰ سال از مرگ پدیدآورنده است، در حالی که برابر قوانین داخلی ۳۰ سال از مرگ پدیدآورنده مورد حمایت قرار می‌گیرند.

- ۲- علایم تجاری: بندهای ۲ و ۳ ماده ۱۶ موافقت‌نامه تریپس و همچنین ماده ۶ دوم کنوانسیون پاریس در مجموع حاکی از لزوم حمایت از علایم مشهور در مورد کالاها و خدمات مشابه و غیرمشابه و عدم لزوم ثبت این علائم است، ولی در قانون ۱۳۸۶ به رغم اشاره به علائم مشهور در ماده ۳۲، ابهاماتی وجود دارد که باید مرتفع شود. در ماده ۲۱ موافقت‌نامه تریپس به عدم امکان اعطای مجوز اجباری در مورد علامت تجاری اشاره شده است، ولی قانون ۱۳۸۶ در این زمینه ساکت است. در ماده مذکور همچنین اشاره شده است که مالک علامت تجاری ثبت شده حق خواهد داشت علامت تجاری را با بدون انتقال کسب و کار مربوطه واگذار کند و در بند ۱ ماده ۶ چهارم کنوانسیون پاریس هم به این مسئله اشاره شده است، اما منوط بودن یا نبودن واگذاری علامت تجاری به انتقال کسب و کار مربوطه به قوانین کشورها سپرده شده است و فقط در ماده ۴۹ به امکان

تغییر در مالکیت نام تجاری، به شرط انتقال مؤسسه یا بخشی از آن که با نام مزبور شناخته می‌شود اشاره شده است. در بند ۲ ماده ۶ چهارم کنوانسیون پاریس آمده است اعضا می‌توانند انتقال یک علامت را در صورت گمراه کننده بودن نوع استفاده انتقال گیرنده در مورد مبدأ، ماهیت و خصوصیات اساسی کالای مربوطه به رسمیت نشانند. قانون ۱۳۸۶، مگر به طور تلویحی و ناقص در ماده ۴۴ در این زمینه ساکت است.

۳- حق اختراع: ماده ۲۷ موافقت‌نامه تریپس به موضوع قابل ثبت به عنوان اختراع و استثنائات مجاز پرداخته است. مواد ۱ و ۲ و ۴ قانون مصوب ۱۳۸۶ نیز به این مسائل پرداخته و با ماده ۲۷ موافقت‌نامه تریپس سازگاری دارد، ولی کاملاً از استثنائات مذکور در این ماده استفاده نشده و بصراحت به استثنائاتی، مثل حفظ حیات یا بهداشت انسان، حیوان یا گیاه یا جلوگیری از لطمه جدی به محیط زیست اشاره نشده است.

در ماده ۳۱ موافقت‌نامه تریپس به مسئله استفاده‌های دیگر، بدون کسب اجازه از دارنده حق، از جمله مجوز اجباری پرداخته شده است که ماده ۱۷ قانون مصوب ۱۳۸۶ کاملاً با آن سازگاری دارد و حتی در مورد مجوزهای اجباری، مربوط به دارو از ظرفیت کامل موافقت‌نامه تریپس، با توجه به تصمیمات بعدی اعضا در این زمینه استفاده نکرده است. طبق بند ۴ ماده ۷۰ موافقت‌نامه پاریس، استفاده کنندگان قبلی از یک اختراع، در صورت ادامه استفاده، باید غرامت منصفانه‌ای را پرداخت کنند، ولی در جزء ۴ شق ج ماده ۱۵ قانون مصوب ۱۳۸۶، به این مسئله اشاره نشده است. در ماده ۶ موافقت‌نامه تریپس این حق به اعضا داده شده است که خودشان رژیم یا مقررات مربوط به خاتمه حقوق یا واردات موازی را تعیین کنند، ولی در قانون مصوب ۱۳۸۶ به خوبی و به طور شفاف به این مسئله پرداخته

نشده و گاه به طور مبهم بدترین شکل آن، یعنی شکل ملی آن پذیرفته شده است.

۴- طرح‌های صنعتی: در ماده ۲۵ موافقت‌نامه تریپس به حمایت از طرح‌های صنعتی و امکان مستثنا کردن طرح‌های کاربردی اشاره شده است. به نظر می‌رسد در ماده ۲۰ قانون مصوب ۱۳۸۶ طرح‌های کاربردی از حمایت مستثنا شده‌اند. اگرچه این امر با ماده ۲۵ موافقت‌نامه تریپس تعارض ندارد، ولی در بند ۲ ماده ۱ کنوانسیون پاریس که ایران به آن پیوسته است، به لزوم حمایت از مدل‌های کاربردی هم اشاره شده است. به علاوه بسیاری از صاحب‌نظران، حمایت از اختراعات کوچک را برای کشورهای در حال توسعه مفید دانسته‌اند.

در ماده ۶ موافقت‌نامه تریپس انتخاب رژیم خاتمه حقوق، به خود کشورهای عضو واگذار شده است و هر کشور می‌تواند با توجه به منافع خود، نسبت به تدوین آن اقدام کند، حال آنکه از مفاد جزء ۱ شق ج ماده ۱۵ به نظر می‌رسد شکل ملی خاتمه حقوق مورد استفاده قرار گرفته است که بدترین شکل آن برای کشورهای در حال توسعه است.

در شق د ماده ۲۸ قانون مذکور هم به مدت حمایت (۵ سال و قابل تمدید برای دو دوره ۵ ساله متوالی دیگر) اشاره شده است که با بند ۳ ماده ۲۶ موافقت‌نامه تریپس (حداقل ۱۰ سال) سازگاری کامل ندارد و گاه می‌تواند مشکل‌ساز شود.

در بند ۲ ماده ۲۶ موافقت‌نامه تریپس هم به امکان ایجاد استثنائات محدودی در مورد حمایت از طرح‌های صنعتی اشاره شده است که در قانون مصوب ۱۳۸۶ به خوبی از این فرصت استفاده نشده است و شاید در این زمینه بتوان مسائلی مثل مجوزهای اجباری را هم در قانون گنجانید.

علاوه بر موارد بالا، موارد کلی زیر هم در مورد قانون مصوب ۱۳۸۶ قابل ذکر است:

۱- همان طور که قبلاً گفته شد، در قانون مصوب ۱۳۸۶ به خوبی از اعطاف‌ها و استثنائات پیش‌بینی شده در موافقت‌نامه تریپس استفاده نشده است، از جمله در ماده ۷۳ موافقت‌نامه تریپس به استثنائات امنیتی اشاره شده است که قانون مصوب ۱۳۸۶ در این زمینه ساکت است.

۲- در ماده ۱۰ دوم کنوانسیون پاریس به لزوم مقابله مؤثر با رقابت مکارانه یا غیرمنصفانه اشاره شده است، ولی قانون مصوب ۱۳۸۶ در این زمینه ساکت است.

۳- در موارد گوناگونی از موافقت‌نامه تریپس به حق اتخاذ اقدامات مقتضی برای جلوگیری از رویه‌های ضدرقابتی و حفاظت از اطلاعات افشا نشده اشاره شده است که قانون مصوب ۱۳۸۶ به اندازه کافی به آن نپرداخته است.

۴- در قانون ۱۳۸۶ به اقدامات مرزی و اقدامات تأمینی هم به اندازه کافی پرداخته نشده است و در آیین‌نامه باید بسط داده شود.

سرانجام، به رغم مسائل بالا، در ماده ۶۲ قانون ۱۳۸۶ به تقدم معاهدات بین‌المللی بر قانون مذکور اشاره شده است که انعقاد یا الحاق به معاهدات بین‌المللی را تسهیل می‌کند.

علاوه بر موارد بالا، با توجه به اینکه اسرار تجاری و کنترل رویه‌های ضدرقابتی در پروانه‌های قراردادی در قوانین ملی تصریح نشده‌اند و در مقابل، هر یک از آنها دارای بخش جداگانه‌ای در موافقت‌نامه تریپس هستند، لذا اصلح است برای هر یک از این مصادیق مقرره‌ای در قوانین مربوط به حقوق مالکیت فکری پیش‌بینی شود. ■

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی